

ՎԱՐԴԱՆ ԴԵԻՐԻԿՅԱՆ

Բանասիրական գիտ. դոկտոր, ՀՀ ԳԱԱ ԳԻ տնօրեն

ՀՈԳԵԼՈՐ ՍՊԱՍԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ՆՎԻՐՈՒՄԻ ԿԵՍԴԱՐՅԱ ՇԱՐՈՒՆԱԿԱՆՈՂ ՈՒՂԻ

«Տո՛ւր զօրոսքիւն ծառայի Քն...»

(Սաղմ. ԺԵ. 15):

Հայոց Եկեղեցին ազգային է կոչվում երկու պատճառով: Առաջին՝ իրենում հոգեւոր նոր վերիմաստավորմամբ, եկեղեցական ծեսերի շրջանակում կրում է հայ ժողովրդական սովորությունները եւ վաղնջական ժամանակներից եկող հավատալիքները: Այն արտահայտվել է նաեւ քրիստոնեական գլխավոր սրբավայրերը նախաքրիստոնեական պաշտամունքային վայրերի տեղում կառուցելով եւ հին տոների վրա նորերը հաստատելով:

Երկրորդ՝ Հայոց Եկեղեցին իր բուն քրիստոնեական առաքելությանը զուգահեռ նաեւ ազգապահպան գործառույթ ունի, որն առավել է ընդգծվել Ժ.—ԺԱ. դարերից՝ պետականության կորստից եւ հայ ժողովրդի աշխարհասփյուռ դառնալուց հետո, երբ համայնքի հոգեւոր առաջնորդը եւ ծխական քահանաները հոգեւոր սպասավորությունից բացի զբաղվել են նաեւ ազգապահպան գործունեությամբ՝ պահելով հայության կապը Մայր Հայրենիքի եւ Մայր Եկեղեցու հետ:

Ըստ այսմ, Հայոց Եկեղեցում ձեռնադրության յուրաքանչյուր աստիճան մեծացնում է հայ եկեղեցականի հոգեւոր շնորհը եւ սպասավորության շրջանակը աբեղայական աստիճանում իրեն վստահված ծխից եւ համայնքից մինչեւ Հայոց Հայրապետական Աթոռի ազգային պատասխանատվությունը:

«Մաշտոց» ծիսարանի ձեռնադրության կանոնները հստակորեն սահմանում են եկեղեցական յուրաքանչյուր աստիճանին վերապահված իրավասությունները, որոնք կատարվում են ստացված հոգեւոր շնորհով:

Եպիսկոպոսական ձեռնադրության կանոնում եթե նշվում են եպիսկոպոսին վերապահված եկեղեցական աստիճանի ծիսական եւ վարչա-

կան իրավասությունները, ապա կաթողիկոսական ձեռնադրության կանոնում ընդգծվում է Հայոց Հայրապետի համահայկական դերը եւ իրավասությունները ազգային-եկեղեցական հարցերում:

Կաթողիկոսական ձեռնադրության աղոթական հայցվածում ասվում է. «Աստուածային եւ երկնաւոր շնորհ, որ միշտ լնուս զպէտս սրբոյ սպասաւորութեան Առաքելական Եկեղեցւոյ, կոչէ (այս առումն) յեպիսկոպոսութենէ ի Կաթողիկոսութիւն Հայաստանեայցս Եկեղեցւոյ՝ ի Հովուապետութիւն եւ յԱռաջնորդութիւն ընդհանուր ազգիս Հայոց՝ ըստ վկայութեան անձին իւրոյ եւ ամենայն ժողովրդեանս»¹:

Յուրաքանչյուր հոգեւորական, անկախ եկեղեցական նվիրապետությունում ունեցած աստիճանի, նախեաւառաջ քահանա է, ինչպես որ ամեն հրամանատար նախ զինվոր է: Իրենց ծառայությունը առավել բոլորանվեր են կատարում այն հոգեւորականները եւ զինվորականները, ովքեր ստացած բոլոր աստիճաններում շարունակում են մնալ քահանա եւ զինվոր:

Հայոց Եկեղեցու նվիրապետության բոլոր աստիճաններով հոգեւորականի իր ճանապարհը այս գիտակցությամբ ու նվիրումով է անցել Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ կուսակրոն քահանա ձեռնադրվելով հիսուն տարի առաջ՝ 1972 թ. հոկտեմբերի 15-ին՝ ձեռամբ Տիրան արքեպս. Ներսիսյանի: Վաղարշապատի Ս. Շողակաթ եկեղեցում նույն ամսի 22-ին մատուցում է անդրանիկ Ս. Պատարագը եւ տալիս անդրանիկ քարոզը «Յիշատակն արդարոցն օրհնութեամբ եղիցի» բնաբանով²:

Անդրանիկ քարոզները եւ վերջիններիս բնաբանները խորհրդանշական ձեւով կանխորոշում են նորած հոգեւորականների անցնելիք ուղին ու հոգեւոր հանձնառությունը: Բնորոշ օրինակն է Մկրտիչ Ա. Խրիմյանի անդրանիկ քարոզի «Հովիւ քաջ զանձն Իւր դնէ ի վերայ ոչխարացն իւրոց» բնաբանը, որը կանխանշեց Հայոց Հայրիկի անձանձիր պայքարը հանուն հայ ժողովրդի իրավունքների³:

Գարեգին աբեղայի քարոզի բնաբանը նախանշում էր արդարների ճանապարհով ընթանալը եւ կապը նախնյաց ավանդներին, որը շարունակվում է առ այսօր:

¹ Կանոն ձեռնադրութեան եւ օծման Կաթողիկոսի եւ Հայրապետի Ամենայն Հայոց, Վաղարշապատ, 1876, էջ 4:

² «Էջմիածին», 1972, ժ., էջ 43–44:

³ Տէս Հ. Աճեմեան, Հայոց Հայրիկ, Թաւրիզ, 1929, էջ 210:

Ձեռնադրության ամեն աստիճան ոչ միայն հոգեւոր նոր շնորհ է պարգեւում, այլեւ բարձրացնում է ձեռնադրվող հոգեւորականի պատասխանատվության աստիճանը «առաջի եկեղեցույ եւ ազգի»: Ասվածը լիովին վերաբերում է եւ ազգիս Վեհափառ Հայրապետին: Տեսնում ենք, որ իր ողջ կյանքում Նորին Սրբությունը եղել է ուսուցիչ ու հոգեւոր հովիվ: Ձեռնադրության յուրաքանչյուր աստիճան ոչ թե փոխել է հովվական գործունեության բնույթը, այլ ընդլայնել այդ գործունեության շրջանակը եւ պատասխանատվության աստիճանը: Ձեռնադրությանը հաջորդող տարիները անցել են Ավստրիայում, Գերմանիայում եւ Մոսկվայում՝ աստվածաբանական բարձրագույն հաստատություններում ուսանելով եւ տեղի հայ համայնքներում հոգեւոր հովվությամբ:

«Էջմիածին» ամսագրի 1970-ական թվականների համարներում տեղեկություններ ենք գտնում Գարեգին Երկրորդ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի սարկավագական եւ աբեղայական շրջանի գործունեության մասին:

1972 թ. օգոստոսի համարում տեղ է գտել Կտրիճ սրկ. Ներսիսյանի «Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների հայ եկեղեցու երիտասարդաց միության անդամները Ս. Էջմիածնում եւ Մայր Հայրենիքում» հոդվիչ հրապարակումը, որում հարազատորեն ընթերցողին են փոխանցվում հայրենակարոտ ուխտավորների զգացումները: Շարադրանքին համահունչ հոդվածը եզարափակվում է «Կռունկ» ժողովրդական երգի Գեւորգ Էմինի «Երգ կռունկի մասին» բանաստեղծությամբ:

Ամսագրի այդ եւ հաջորդող տարիների համարները տեղեկություններ են հաղորդում Մայր Աթոռի երիտասարդ միաբանի Վիեննայի եւ Բոննի համալսարաններում, ինչպես նաեւ Ռուս Ուղղափառ եկեղեցու հոգեւոր ակադեմիայում աստվածաբանություն ուսանելու մասին:

Մայր Աթոռի «Բեմ լուրեր» խորագրի ներքո 1974—1979 թթ. պարբերաբար լուրեր են տպագրվում Գարեգին աբղ. Ներսիսյանի հովվական գործունեության եւ ուսումնառության վայրերից Ս. Էջմիածին գալու եւ Գերագույն հոգեւոր խորհրդի ու միաբանական ժողովներում Ավստրիայի եւ Գերմանիայի հայ համայնքների վիճակին վերաբերող տեղեկատվություն ներկայացնելու մասին: Այս հաղորդագրությունների կարճառոտ տողերում երեւում է ապագա բարձրաստիճան հոգեւորականի վերլուծական հայացքը, որով բնորոշվում եւ դիտարկվում է տեղի հայ համայնքների կյանքը, եւ որոշակի տեսակետներ եւ գործողությունների ծրագիր է առաջադրվում:

Նույն այս հաղորդագրություններից տեղեկանում ենք, որ երիտա-սարգ աբեղան, ապա եւ վարդապետը յուրաքանչյուր իր վերադարձին Ս. Պատարագ է մատուցել Միածնաէջ սրբավայրում:

1980 թվականի մարտի 10-ից սկսվում է Գարեգին աբեղայի թեմա-կան գործունեությունը Արարատյան հայրապետական թեմում՝ նախ որպես առաջնորդական փոխանորդի օգնական փոխանորդ, ապա եւ 1983 թ. մարտի 21-ից թեմի առաջնորդական փոխանորդ:

Վազգեն Առաջինի՝ այս նշանակման առիթով տրված սրբատառ կոն-դակի հետեւյալ տողերը կարծես կանխասացություն լինեն Գարեգին եպս. Ներսիսյանի, ապա եւ Գարեգին Երկրորդ Ամենայն Հայոց կաթողի-կոսի գործունեության համար. «Ձեր նոր պաշտոնում պիտի շարունակեք Ձեր եկեղեցաշեն գործունեությունը, Ձեր անձը բնորոշող հոգեւոր եռան-դով եւ պատասխանատվության գիտակցությամբ»⁴:

Թեմական նշանակմանը հաջորդում է եպիսկոպոսական աստիճանի ձեռնադրությունը եւ օծումը 1983 թ. հոկտեմբերի 23-ին՝ ձեռամբ Վազ-գեն Առաջինի⁵: Նույն ամսի 30-ին մատուցում է եպիսկոպոսական ուխտի անդրանիկ պատարագը:

Նորած եպիսկոպոսի հաստատած ուխտը շարունակաբար նորոգ-վում է եկեղեցաշեն եւ ազգաշեն տարբեր իրագործումներով, որոնցից շա-տերը եպիսկոպոսական ձեռնադրությունից հետո վերջին քառասուն տա-րիներին կատարվել են մեր ժողովրդի համար դժվարին պայմաններում:

Եպիսկոպոսական ձեռնադրությունը ուղեկցվեց Արարատյան հայ-րապետական թեմի առաջնորդությամբ՝ սերտ գործակցությամբ Վազգեն Առաջինի:

Գարեգին եպիսկոպոսը 1986 թ. սեպտեմբերի 7-ին կատարում է իր անդրանիկ քահանայական ձեռնադրությունը⁶, իսկ սեպտեմբերի 15-ին հրամանավ Վազգեն Առաջինի նշանակվում է Գերագույն հոգեւոր խորհրդի անդամ:

1987 թ. սեպտեմբերի 12-ին Արտաշատի Մրգավան գյուղի Ս. Հակոբ եկեղեցու զանգակատան խաչի օծումը ազդարարում է ապագա Հայոց Հայրապետի ծավալուն եկեղեցաշինական գործունեության սկիզբը⁷:

⁴ «Էջմիածին», 1983, Բ.-Գ., էջ 3–4:

⁵ «Էջմիածին», 1983, Թ.-Ժ., էջ 79–80:

⁶ «Էջմիածին», 1986, Թ., էջ 40–42:

⁷ «Էջմիածին», 1987, Թ.-Ժ., էջ 42–43:

Խորհրդային տարիներին Հայաստանի եկեղեցական կյանքում նշանակալից իրադարձություն դարձավ Արարատյան հայրապետական թեմի նոր եւ շքեղ առաջնորդարանի կառուցումը, որի բացմանը 1987 թ. սեպտեմբերի 26-ին Վազգեն Առաջինի գլխավորությամբ հրավիրվում են մի շարք բարձրաստիճան հոգեւորականներ եւ բարերարներ⁸։ Առաջնորդարանի շենքի կառուցումը դարձավ նախօրինակը Ս. Էջմիածնի Վեհարանի եւ Կաթողիկոսարանի տարբեր շինությունների կառուցման եւ նորոգության։

Կարելի է ասել, որ հայրապետական թեմում առաջնորդական փոխանորդի կարգավիճակով բոլոր իրագործումներն, այնուհետեւ համազգային ընդգրկմամբ եւ իմաստավորմամբ իրականացվեցին Ամենայն Հայոց կաթողիկոսության շրջանում, ինչպես օրինակ, եկեղեցական մի շարք նշանակալից տոների ժողովրդական արարողությունները նաեւ տարբեր օրհնությունների օրեր հայտարարելը։

Երջանկահիշատակ Վազգեն Առաջինից Գարեգին Երկրորդին են փոխանցվել վճռական, բայց եւ շրջահայաց գործելու շնորհը, գլխավորը արդյունքը համարելը եւ ոչ թե արտաքին դրսեւորումները։ Վեհափառ Հայրապետի կարգախոսն է. «Խոսքից առաջ՝ գործ»։ Կաթողիկոսական ձեռնադրությանը հաջորդող տարիներին այս կարգախոսով են Հայոց Եկեղեցում եւ Սուրբ Էջմիածնում իրականացվել այն վիթխարի իրագործումները, որոնց փաստագրական թվարկումը երկայն էջեր է կազմում, եւ այդ էջերը շարունակում են ավելանալ։

Գարեգին Երկրորդի կաթողիկոսական ընտրությունը համընկնելով մեր երկրի համար ծանրագույն փորձության՝ հոկտեմբերի 27-ի ողբերգության հետ, միաժամանակ նախորդեց համաքրիստոնեական եւ ազգային-եկեղեցական երկու մեծագույն իրադարձությունների՝ Քրիստոսի Ս. Ծննդյան 2000 եւ Հայաստանում քրիստոնեության պետականորեն ընդունման 1700-ամյակներին։

Գարեգին Երկրորդը 2000 թ. հունվարին Հորդանանի ափերին քրիստոնեական աշխարհի կրոնապետերի հետ հաղորդվելով Մկրտության 2000-ամյա նորոգվող խորհրդին, մեկ տարի անց Քրիստոնյա աշխարհի կրոնապետերին ընդունեց Հայաստանում, որով երկու տարվա մեջ նախ քրիստոնեության օրրանում, ապա եւ սուրբգրային Արարատի հովանու

⁸ «Էջմիածին», 1987, Թ.—Ժ., էջ 6—10։

ներքո երկիցս արտահայտվեց Քրիստոնյա աշխարհի եւ ավանդական եկեղեցիների միասնությունը:

Մեծ խորհուրդ ունի այն իրողությունը, որ կաթողիկոսական ընտրությունից հետո Գարեգին Երկրորդը իր անդրանիկ ուխտագնացությունը կատարեց դեպ Օշական՝ խոնարհումը բերելով հայոց մեծ ուսուցչապետին 1999 թ. նոյեմբերի 27-ին: Ինչպես Վեհափառն է գրում. «Հոգու պարտք էր մեզ համար այցելել այս նվիրական Ս. եկեղեցին, որի կամարների ներքո հանգչում է մեր մեծ վարդապետը: Եկանք վերանորոգելու մեր ուխտը, խոնարհվելու շիրիմի առջև: Մեր շուրթերով հավելու իր խորհրդին եւ իր օրհնությունը հայցելու Մեր գործունեության, հայրապետական Մեր գահակալության ողջ ընթացքի համար»⁹:

Այս ուխտագնացության եւ ուխտի խոսքերի արձագանքն ենք գտնում հայրապետական անդրանիկ կոնդակում եւ Նորին Սրբության հետագա ողջ գործունեությունում:

Հայրապետական անդրանիկ կոնդակներում նախանշվում են նորընտիր հայրապետների հետագա գործունեության ընթացքի գլխավոր ուղղությունները:

Վազգեն Առաջինի անդրանիկ կոնդակը հարաբերվեց Խորհրդային Միությունում տեղի ունեցած քաղաքական խորքային փոփոխությունների հետ, որոնք պատմության մեջ մտան որպես Ձնհալի շրջան:

Վազգեն Առաջինի գործունեությունը եւ անդրանիկ կոնդակը եկան ազդարարելու, որ թեկուզ գծված սահմանափակումների շրջանակում Խորհրդային Միությունում Հայոց եկեղեցուն վերապահվում էր գործունեության ավելի մեծ շառավիղ՝ պատմական եկեղեցիների եւ վանքերի վերաբացմամբ եւ Հայրենիք-Սփյուռք կապերով:

Վազգեն Առաջինը թվարկելով կատարելիք գործերը, առաջինը նշում է Մայր Աթոռի միաբանության գործունեության վերակազմակերպումը եւ երկրորդը՝ «Վերանորոգել եւ վերազարդել մեր վանքերը»: Այս շրջանում դժվար էր նոր եկեղեցիների կառուցման թույլտվության ստացումը, ուստի այս մասին հիշատակություն չկա: Երրորդ եւ չորրորդ կետերը վերաբերում են Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանը եւ «էջմիածին» ամսագիրը որակական նոր աստիճանի բարձրացնելուն¹⁰:

⁹ «էջմիածին», 1999, ԺԲ., էջ 3:

¹⁰ «էջմիածին», 1956, Բ., էջ 3—8:

Գարեգին Առաջինն ընտրվեց նորանկախ Հայաստանում, երբ Խորհրդային տարիների սահմանափակումներից հետո հրամայական անհրաժեշտություն էր դարձել եկեղեցական կյանքի վերաշխուժացումը եւ վերջինիս հետ սերտորեն կապված հոգեւոր նոր սերնդի պատրաստությունը, պատմական եկեղեցիների վերածոմը եւ նոր եկեղեցիների կառուցումը, ինչպես նաեւ քրիստոնեական քարոզչության եւ դաստիարակության տարածումը:

Պայմանավորված էկումենիկ շարժման ընդլայնմամբ եւ Խորհրդային Միության երկաթյա վարագույրի վերացմամբ, Գարեգին Առաջինը կառուցում է նաեւ միջեկեղեցական կապերի ընդլայնումը եւ հաղորդակցությունը քույր եկեղեցիների հետ՝ շեշտելով, որ եկեղեցական կյանքում մեկուսացումը լճացման է հանգեցնում¹¹:

Անհրաժեշտ է, սակայն նշել, որ միջեկեղեցական կապերը եւ Հայոց Եկեղեցու գործունեությունը Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդում եւ համաբնույթ կառույցներում պատշաճ տեղ են գրավում սկսած 1960-ական թվականներից:

Գարեգին Առաջինը եռանդուն կերպով նվիրեց անդրանիկ կոնդակում արժարժված հարցերի լուծմանը, վերահաս հիվանդությունը, սակայն, խանգարեց դրանց առավել մեծ ծավալով իրականացմանը:

Երկու հազարամյակների հատման կետում ընտրված Գարեգին Երկրորդ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին էր վիճակված ձեռնամուխ լինելու Հայոց Եկեղեցու առջեւ ծառացած ամենատարբեր խնդիրների լուծմանը եւ արագ փոփոխվող աշխարհի եւ համաշխարհայնացման թեւադրած հոգեւոր բարոյական մարտահրավերներին դիմակայելուն:

Հայ եկեղեցական կյանքին եւ միջեկեղեցական հարաբերություններին վերաբերող հարցերը իրենց հայելային արտացոլումն են գտել Գարեգին Երկրորդի Հայրապետական անդրանիկ կոնդակում: Իր երջանկահիշատակ նախորդների հիշատակած կետերը այստեղ ներկայացված են առավել մեծ ընդգրկմամբ՝ համահունչ ժամանակի առաջադրած խնդիրներին:

Գարեգին Երկրորդը եւս առաջինը ընդգծում է հոգեւոր կյանքի բարեփոխման եւ վերակազմավորման անհրաժեշտությունը: Երկրորդ՝ հոգեւոր նոր սերնդի պատրաստությունը, երրորդ՝ պատմական եկեղեցիներ-

¹¹ «Էջմիածին», 1995, Զ.-է., էջ 11:

րի վերանորոգությունը, չորրորդ՝ նոր եկեղեցիների կառուցումը, հինգերորդ՝ համայնքային կյանքի կազմակերպումը, որի համար անհրաժեշտ էր նախորդ երեք կետերի կատարումը՝ նոր հոգեւորականների ձեռնադրություն եւ վերաբացված ու նոր կառուցված եկեղեցիներ: Որպես վեցերորդ կետ նշվում է քարոզչական գործունեությունը:

Յոթներորդ կետը վերաբերում է Հայոց Եկեղեցու համար ավանդական Սփյուռքի հայկական համայնքների եւ թեմերի փոխգործակցությանը եւ Ս. Էջմիածին ու Մայր հայրենիքի հետ կապին:

Ութերորդ կետը՝ գնալով առավել կարեւորվող միջեկեղեցական հարաբերություններին, եւ վերջապես իններորդ կետը, որը պայմանավորված էր Հայաստանի կյանքում եկեղեցու գնալով ընդլայնվող գործունեությամբ, վերաբերում է եկեղեցի-պետություն գործակցությանը¹²:

Բացառապես կաթողիկոսական իշխանությանը վերապահված կանոնները չորսն են: Առաջին՝ կաթողիկոսական օրհնությունը, որը կատարում են եպիսկոպոսները հավաքաբար: Երկրորդ՝ Կաթողիկոսի կողմից կատարվող եպիսկոպոսական ձեռնադրությունը: Երրորդ՝ պատմական ավանդույթով թագավորի օրհնությունը կամ օծումը, որը Հայաստանի երրորդ հանրապետությունում փոխարինվեց երկրի նախագահի օրհնությամբ, եւ վերջապես չորրորդը՝ Սրբալույս Մյուռոնի օրհնությունը:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Երկրորդ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն արդեն երեք անգամ 2001, 2008 եւ 2015 թթ. կատարել է Սրբալույս Մյուռոնի օրհնություն: Օրհնվող նոր մյուռոնին որեւէ բնորոշում տալը թեեւ հատուկ չի եղել մեր եկեղեցական ավանդույթին, սակայն երջանկահիշատակ Վազգեն Առաջինը 1991 թ. սեպտեմբերի 29-ին օրհնած Մյուռոնը անվանեց Անկախության Մյուռոն¹³: 1990-ական թվականներին սկսված ազգային-հոգեւոր վերգարթոնքի տարիներին 1996 թ. սեպտեմբերի 8-ին օրհնված Մյուռոնը երջանկահիշատակ Գարեգին Առաջինը անվանեց Վերածնության Մյուռոն¹⁴:

Հայոց Մեծ դարձի 1700-ամյակի տարում՝ 2001 թ. սեպտեմբերի 22-ին օրհնված մյուռոնը Գարեգին Երկրորդն անվանեց 1700-ամյակի Մյուռոն¹⁵, 2015 թ. օրհնված Մյուռոնը՝ Հաղթության Մյուռոն¹⁶:

¹² «Էջմիածին», 2000, Բ., էջ 6:

¹³ «Էջմիածին», 1991, Թ.—Ժ., էջ 17:

¹⁴ «Էջմիածին», 1996, Թ., էջ 37:

¹⁵ «Էջմիածին», 2001, Թ., էջ 18:

¹⁶ «Էջմիածին», 2015, Թ., էջ 12:

Այսօր, երբ ցիրուցան, շփոթահար եւ տարբեր բաժանումների ենթարկված մեր ժողովուրդն ապրում է իր բազմադարյան պատմության ամենադժվարին պահերից մեկը, առավել կարիքն ունի ազգային միասնության, եւ թող նոր օրհնվելիք մյուռոնը դառնա միասնականության եւ ազգային համախմբվածության մյուռոն՝ հոգեւոր յոթնարփյան իր շնորհով մեր ժողովրդին վերստին մղելով նորանոր մեծագործ իրագործումների:

Հայոց Եկեղեցու ազգապահպան առաքելությունը Հայաստանի անկախության վերականգնումից հետո պահպանվեց ոչ միայն Սփյուռքում, այլեւ տարաբնույթ ձեւերով նաեւ Հայաստանի Հանրապետությունում: Մեր ժողովրդի քրիստոնեական արժեհամակարգի եւ եկեղեցական ծեսերի կատարումից բացի մտահոգությունը մեր երկրի վիճակով, կրթության, մշակույթի եւ համաբնույթ հարցերով պայմանավորված է թե՛ եկեղեցական ավանդույթով եւ թե՛ ժամանակակից մարտահրավերներով:

Հայ մշակույթի գերակշիռ մասը ստեղծվել է մեր միջնադարյան վանքերում կամ կապվում է վերջիններիս հետ: Հայոց պատմության, արվեստի եւ գրականության ուսումնասիրությունը ուղղակիորեն եւ անուղղակիորեն հարաբերվում է հայ եկեղեցու անցյալի ժառանգության եւ պատմության հետ, որի համար հայ մշակույթի եւ հայագիտության այսօրվա հարցերը մեծապես մտահոգում են նաեւ մեր եկեղեցուն:

Կրոնական որեւէ հարանվանություն կարող է զբաղվել իր համայնքի կրոնական հարցերով: Ս. Էջմիածինը, սակայն, իրեն պատասխանատու է զգում բոլոր այն հարցերում, որոնք վերաբերում են մեր ազգային ինքնության եւ նկարագրի պահպանությանը: Հայ եկեղեցուն այս հարցերում պատասխանատու է համարում նաեւ մեր ժողովուրդը, գտնելով, որ այդ ամենը եկեղեցու առաքելության մասն են կազմում:

Խորհրդային տարիներին Ս. Էջմիածնի գործունեությունը գիտության եւ մշակույթի բնագավառում եթե ավելի շատ սահմանափակվում էր կրոնաեկեղեցական մատենագրության ուսումնասիրությամբ, պայմանավորված ժամանակի գաղափարաքաղաքական սահմանափակումներով, ապա այսօր այն անհամեմատ ընդլայնվել է՝ ընդգրկելով թեմերի միջոցով արտաքին դիվանագիտական գործառույթներից մինչեւ ակադեմիական համատեղ ուսումնասիրությունների իրականացումը եւ մասնակցությունը կրթամշակութային ծրագրերին:

Ինչպես որ Հայ Եկեղեցին եւ հայ ժողովուրդը փոխադարձաբար պայմանավորված են միմյանցով, այնպես եւ՝ եկեղեցու եւ՝ պետության գործառույթներն են համապետական կարեւորություն ունեցող մի շարք հարցերում սերտորեն շաղկապված իրար:

Որպես հայագիտության բնագավառի ներկայացուցիչ, կարող ենք հավաստել, որ աննախագեպ է Գարեգին Երկրորդի բերած նպաստը հայագիտությանը եւ հայ մշակույթին:

Հայոց Եկեղեցին, լինելով ազգային Եկեղեցի, հոգեւոր կրոնական գործունեությանը զուգահեռ բարոյական եւ ուղղակի պատասխանատվություն է կրում նաեւ գիտության եւ մշակույթի վիճակի համար: Այս պատասխանատվությունը առավել մեծացավ հետխորհրդային տարիներին՝ պայմանավորված նորանկախ Հայաստանում ստեղծված դժվարին իրավիճակով:

Գարեգին Երկրորդը, շարունակելով իր երջանկահիշատակ նախորդների գործը, անհամեմատ մեծացրեց Սուրբ Էջմիածնի դերը հայագիտական հրատարակությունների եւ տարբեր ծրագրերի իրականացման գործում:

Գարեգին Երկրորդի գահակալությանը հաջորդած տարիներին Հայաստանում եւ ընդհանրապես աշխարհում որեւէ տեղ այնքան հայագիտական գործեր չեն տպագրվել, որքան Սուրբ Էջմիածնում: Հայաստանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի կողքին Մայր Աթոռն է այսօր հայագիտության երկրորդ խոշոր կենտրոնը իր գիտակրթական հաստատություններով, հրատարակչությամբ եւ «Էջմիածին» ամսագրով, ձեռագրատնով ու «Վաչե եւ Թամար Մանուկյան» մատենադարանի գրքային հարուստ հավաքածուով:

Հոգեւոր կրոնական առաքելությանը զուգահեռ, Հայոց Եկեղեցին եւ Սուրբ Էջմիածինը պատասխանատվություն են կրել հայ հայրենիքի եւ հայ ժողովրդի լինելության համար: Պատահական չէ, որ Սուրբ Էջմիածինը դարեր շարունակ հայ ժողովրդի ազգային գիտակցության եւ մեր գրականության մեջ եղել է ազգահավաքման խորհրդանիշ:

Պատմական դժվարին իրավիճակներում Սուրբ Էջմիածինն է հառնվել մեր ժողովրդի՝ սպասումով եւ հույսով լի հայացքը: Սուրբ Էջմիածնից են հնչել դեպ Սարգարապատ առաջնորդող զանգերի ղողանջները:

Արցախյան շարժման փոթորկալից օրերին Սուրբ Էջմիածնից է հնչել ժողովրդին չկռադատված քայլերից հեռու պահելու Վազգեն Առաջինի ահազանգող ձայնը:

Գարեգին Երկրորդը իր գործունեությամբ շարունակում է նույն այդ գործը՝ հանուն ազգային համախմբման եւ այս անկյալ վիճակից ելքեր որոնելու:

Հայոց Հայրապետական Աթոռի սպասավորը մինչ այդ աստիճանին բարձրանալը ձեռնադրությունից ձեռնադրություն հաջորդաբար անցնում է նաեւ ազգային պարտավորությունների կատարման բազմաստիճան ընթացքը, որով եկեղեցական գործունեությանը զուգահեռ ձեռք է բերում նաեւ ազգային տարբեր հարցերը տնօրինելու փորձառություն եւ պատասխանատվություն:

Իր քահանայական ձեռնադրության այժմ լրացող կեսդարյա ճանապարհը ազգային եկեղեցական նման փորձառությամբ է անցել եւ անցնում ազգիս Վեհափառ Հայրապետ Գարեգին Երկրորդ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

Այսօր եւս անհամեմատ մեծ է Սուրբ Էջմիածնի եւ նրա Գահակալի դերը մեր պետականության տարուբերվող նավը հնարավոր քիչ կորուստներով խաղաղության նավահանգիստ հասցնելու գործում:

Ի խորոց սրտի մաղթենք, որ Հայոց Հայրապետի քահանայական ձեռնադրության սկսվող վեցերորդ տասնամյակը եւ հաջորդող երկայն տարիները ծառայեն այս նպատակին եւ Հայոց աշխարհի վերաշինությանը:

